

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

2005-2

COMBIMARKT

&

STUDIO EDE

VOORDEEL IN FOTO EN VIDEO

TEL. STUDIO EDE 0318 - 653363

Grotestraat 62, Ede tel. 0318-616414
Bellestein 21, Ede tel. 0318-614300
Stadspoort 10, Ede tel. 0318-652121
Hoofdstraat 24, V'daal tel. 0318-512689
Molenstraat 3, Rhenen tel. 0317-616866
PB 8170 6710 AD EDE

**FOTO
FILM
VIDEO
STUDIO**

Winkelcentrum Bellestein 21, 6714 DP Ede, tel.: 0318-640479
Contactlenzen / Oogmetingen / Oogdrukcontrole

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen gratis
Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

** Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
33e jaargang nr 2 zomer 2005

Van het bestuur

Door Jos van Raan

Zoals U heeft gemerkt is de Zandloper in een nieuw jasje gestoken. Dat is te danken aan Ronald Busser, die via de Edese beursvloer bereid gevonden was om mee te denken over een nieuwe vormgeving van ons verenigingsblad. Maar dat betekent nog niet, dat het probleem van het ontbreken van de hoofdredacteur is opgelost. In onze grote vereniging moet toch iemand te vinden zijn die bereid is 4 maal per jaar mee te werken aan het redigeren van de Zandloper. Hij of zij hoeft het ook niet alleen te doen. Kopij komt voldoende binnen en hulp en kennis bij het PC-werk zijn ook aanwezig.

Even naar de Algemene ledenvergadering, die op 29 maart werd gehouden. Hierin werd Frans Toonen aangesteld als de nieuwe penningmeester en Gerritje Meijer als nieuw bestuurslid. Hiermee is het bestuur weer op volle sterkte. Na de pauze hield Dirk-Jan List een interessante presentatie over onze eigen museumcollectie, waarbij voor het eerst gebruik werd gemaakt van de aangeschafte beamer. Deze beamer wordt ook gebruikt tijdens de tentoonstelling "Verraad en Verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog", zodat films over de bevrijding van Ede op groot doek vertoond kunnen worden.

Op 10 september is het weer Open Monumentendag. Deze dag staat in het teken van de religie. Ook de vereniging en het museum zijn hierbij betrokken.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * De contributie bedraagt € 12,50 per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van de Vereniging Oud Ede te Ede.
- * Beëindiging lidmaatschap uitsluitend schriftelijk, uiterlijk drie maanden van tevoren.
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede. Tel. (0318) 61 95 54.
- * Fax: (0318) 65 33 89; E-mail: hismuseumede@hetnet.nl; Internet: www.historischmuseumede.nl
- * Het museum is di./zo. open 's middags van twee tot vijf uur, op zondag tot vier uur.
- * Conservator van het museum is drs. D.J. List.
- * De redactie bestaat uit de heren drs. D.J. List, F.G. van Oort en H. van Scherrenburg.
- * De redactie behoudt zich het recht voor tot weigeren van een artikel.
- * Overname artikelen na schriftelijke toestemming Historisch Museum Ede.
- * Productie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede.

ISSN 1384-7090

Van de redactie

In dit nummer blikken wij nog even terug op de activiteiten rond 4 en 5 mei j.l. Edenaar Cor Plate beschrijft zijn ontmoeting met een onzer bevrijders. Diens adres was destijds achtergelaten op een guldenbiljet. Verder een verhaal van mevr. Rie Dijksterhuis- de Nooy over de gebruikte valse papieren in oorlogstijd.

Tenslotte probeert ons redactielid Frans van Oort de lezer op de fiets te krijgen. Zijn verhaal gaat over fietspaden. Nu een normaal verschijnsel, doch in het verleden keek men er anders tegenaan.

Museumnieuws

Door Dirk-Jan List

Het Historisch Museum Ede gaat roerige tijden tegemoet. Uitzicht op een verhuizing, zelfs op lange termijn, is er niet. En het huidige huurcontract loopt nog tot en met 2009.

De buitenzijde van het pand moet drastisch worden gerestaureerd. Bovendien moet de binnenzijde (plafonds en wanden) flink onder handen worden genomen. En de vaste opstelling mag na 15 jaar ook wel worden veranderd!

De bezuinigingen in 2006 hebben de nodige gevolgen. Zo drastisch dat dit in de personele sfeer merkbaar wordt. Met ingang van 2006 wordt de streekconservator van Ede ontslagen.

Verbouwing

Het was aanvankelijk de bedoeling om het pand in juli te sluiten voor een grootschalige opknopbeurt. Bij nader inzien bleek dit niet zo'n goede planning te zijn. In plaats daarvan zal het museum rond de jaarwisseling en in januari 2006 gesloten zijn. Het is de bedoeling dat in de loop van februari het museum geheel opgefrist en opnieuw ingericht de deuren opent.

In het afgelopen decennium heeft het museum een gevarieerd aanbod van schenkingen mogen ontvangen. Het is jammer dat een deel van deze collectiestukken nog steeds in het depot is opgeslagen. Een ander deel komt op de huidige plaats in het museum niet volledig tot zijn recht.

De archeologische afdeling moet volledig worden heringericht. Tere zaken als textiel en papier worden verhuisd naar de eerste verdieping. Het boerengereedschap zal in een kleiner aantal op de begane grond worden gepresenteerd. De vitrine met de twee maquettes van het station Ede-Wageningen zal verrijdbaar worden gemaakt. Hierdoor is het mogelijk bij openingen of ontvangsten over een grote ruimte te kunnen beschikken.

De wisseltentoonstellingszaal zal in dezelfde gele tint worden geschilderd als de rest van het pand. Met andere woorden: met een minimum aan ingrijpen

(geen grootschalige verbouwingen) zal een maximum aan verandering worden nagestreefd. Een kleine werkgroep buigt zich over de werkzaamheden. Wanneer u in het bezit bent van een uniek voorwerp uit de geschiedenis van de ENKA, de militairen (uniformen van voor 1950!), de heideweken (japonnen van Calluna en Erica) of typisch Edese bedrijven, dan zou het museum dit graag voor de presentatie willen ontvangen.

Ontslag

De ingrijpende bezuinigingen in 2006 en daarna hebben als gevolg dat de functie van de streekconservator komt te vervallen. Dit heeft met name grote gevolgen voor Ede, waar ik als (streek-)conservator mijn kantoor heb. Volgend jaar zal ik dus niet meer dagelijks in het museum aanwezig zijn. Net zoals nu kunnen afspraken telefonisch of per e-mail worden gemaakt. Ik hoop dat u begrip zult hebben voor het feit dat het enige dagen kan duren voordat op uw bericht wordt gereageerd.

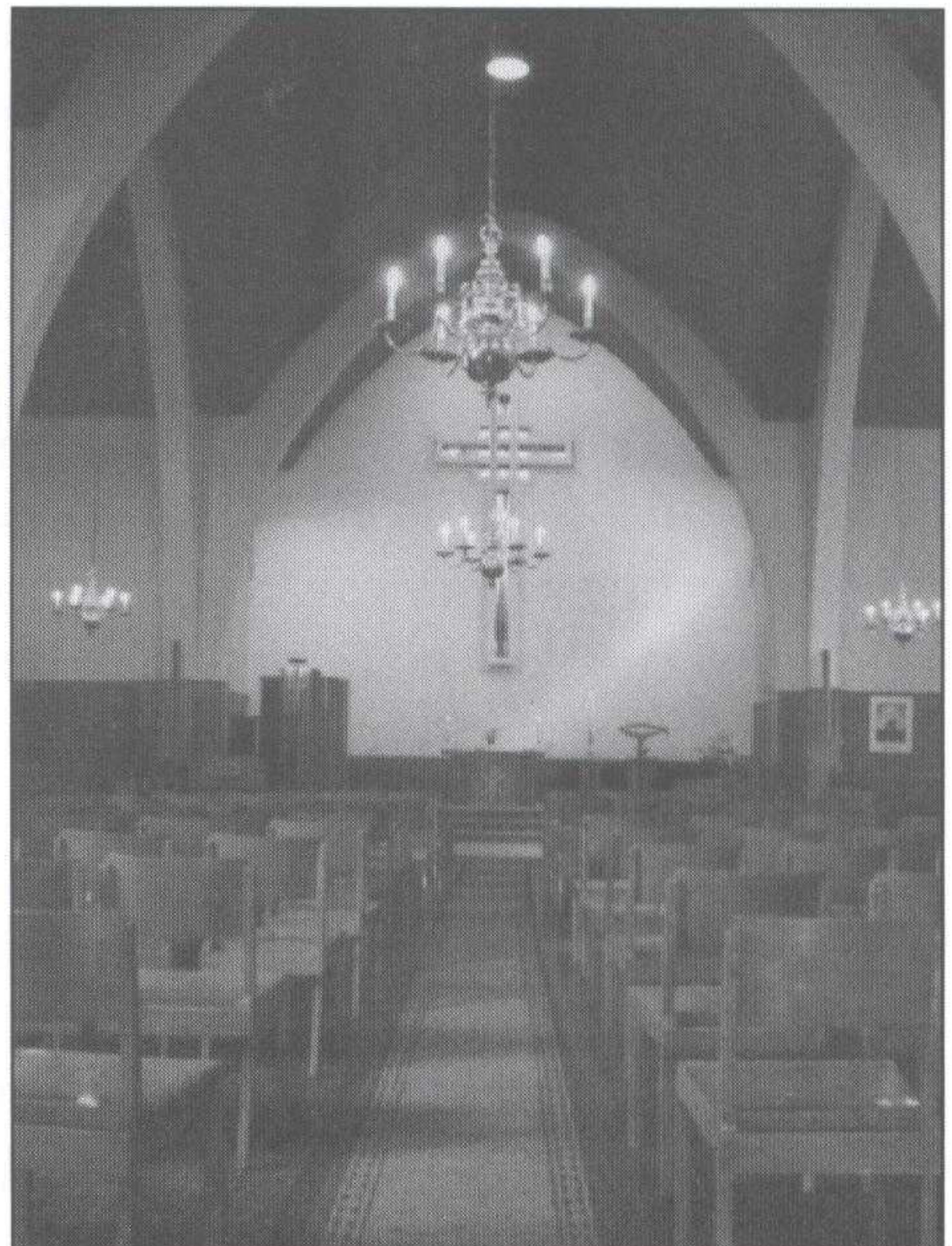
Tweede Wereldoorlog

Ongetwijfeld heeft u in de Edese dag- en weekbladen gelezen over de herdenkingstentoonstelling in het museum. In het kader hiervan werden diverse activiteiten georganiseerd. In de maand juni zal aan deze tentoonstelling door de Christelijke Hogeschool Ede een geheel eigen draai worden gegeven. De studenten van deze school zijn verantwoordelijk voor de pr, de activiteiten en de inrichting hiervan. Deze leerlingen zullen zich met name op de jeugd richten en hopen een groot aantal bezoekers binnen te halen.

De nieuwe titel is 'Goed – Fout'. Deze discussie wordt doorgetrokken tot in het heden. Is het nu wel duidelijk wie goed was en wie fout in de Tweede Wereldoorlog en de oorlogen daarna? Of ligt hiertussen een groot grijs gebied. Hoe denkt men hier tegenwoordig over? Reden te meer om deze tentoonstelling voor de tweede maal te komen bezichtigen.

Religie

In september is er opnieuw een Open Monumentendag. Het thema dit jaar is 'Religie'. In het kader hiervan zal het museum een tentoonstelling organiseren over de religie in Ede in de afgelopen 150 jaar.

Interieur Ev. Lutherse kerk te Ede

Voor deze tentoonstelling zijn we op zoek naar voorwerpen die een belangrijke functie hebben in het religieuze leven. Voorbeelden zijn: oude doopjurken, doopbekers en dooptegels. Ook avondmaalbekers, doopvonten en rozenkransen zijn meer dan welkom. Misschien bent u in het bezit van een oude toga, een keppeltje of zaken die met het islamitische geloof te maken hebben. In dat geval willen we deze zaken graag lenen voor de duur van de tentoonstelling. Deze heeft immers betrekking op alle geloven in Ede: rooms-katholiek, protestant en islam. De werkgroep Open Monumentendag zal proberen op deze dag zoveel mogelijk 'godshuizen' voor bezoek geopend te hebben.

Een bijzondere ontmoeting

Door Cor Plate

Op een avond toen ik vanuit de keuken door de woonkamer naar bed ging, zat er een vreemde man in onze woonkamer. Hoe hij binnengekomen is weet ik niet, maar wel dat hij een voor mij onverstanebare taal sprak. De volgende ochtend was hij echter verdwenen en er werd verder niet over gesproken. Na de oorlog kwam op een gegeven moment een muntbiljet van één gulden te voorschijn dat deze man had achtergelaten met zijn naam en adres.

Deze muntbiljetten waren speciaal gedrukt voor de para's van de luchtlandingen in september 1944.

Later bleek de vreemde man korporaal Fred Jenkins te zijn die met het 10e bataljon van de 4e Parachutisten-brigade op de Ginkelse heide bij de Zuid-Ginkel was gedropt. Op Johannahoeve is hij bij gevechten gewond geraakt door een schot in zijn rechter wang en zijn linker onderbeen. Per jeep is hij later naar het hoofdgebouw van de stichting "Wolfheze" gebracht, waar hij door het personeel werd verzorgd en voor de Duitsers verborgen.

Toen de Stichting op 26 september werd ontruimd, strompelden de gewonde para's, met een deken om en hun soldatenschoenen er onderuit stekend, in kleine groepjes tussen de patiënten langs de Duitse posten aan de parallelweg richting Ede. Jenkins en nog twee anderen slipten weg uit de colonne vluchtende burgers naar de bossen van Quadenoord, waar ze tenslotte werden opgevangen door het Edese Rode Kruis en de Illegaliteit. Zo kwamen

zij via de familie Nijhof uit de Berkenlaan terecht bij mw. Doeke Abma in de Nachtegaallaan op nr 26. Daar werden zij enkele weken op de zolder verpleegd tot ze met de Pegasus I over de Rijn konden ontsnappen. Aan het muntbiljet dat later in mijn bezit kwam werd geen aandacht meer geschonken.

Ik woonde in die tijd in het westen van het land en was dus niet zo bij de jaarlijkse herdenkingen op de Ginkelse heide betrokken. Toen ik weer in Ede kwam wonen en het biljet weer eens tegenkwam in mijn verzameling dacht ik wel eens; zou hij nog leven en de herdenkingen bijwonen. Het zou toch wel heel leuk zijn hem nog eens te ontmoeten, maar ja, waar moet je zoeken want je hebt alleen maar een naam en een adres van 60 jaar geleden. In 2002 verscheen echter een aantal samenvattingen in de Edese Post over de 4-delige uitgave "Blik Omhoog" van de schrijver Cor Janse betreffende "Wolfheze en de Zuid-Veluwe in oorlogstijd". In een van deze samenvattingen viel mijn oog op de naam Fred Jenkins. Vanaf dat moment was mijn nieuwsgierigheid gewekt en heb ik diverse pogingen ondernomen hem op te sporen om hem te kunnen vragen waarom hij die bewuste avond bij ons thuis was. Echter zonder succes. Dit 60e herdenkingsjaar zou waarschijnlijk mijn laatste kans zijn om hem op te sporen. Dus op een mooie zonnige dag op de fiets naar het Airborne-museum in Oosterbeek, waar ik nog een adres kreeg, maar helaas leverde dit ook niets op.

Ik had mij al neergelegd bij de gedachte dat hij voor mij spoorloos zou blijven, totdat ik vrijdagavond 17 september naar de nieuwsuitzending van TV-Gelderland keek.

Tijdens een boottocht op de Rijn, die aan de para's en hun families werd aangeboden vond er een interview plaats met een van hen en laat dit nou uitgerekend mijn Fred Jenkins zijn.

Nu had ik dus een biljet, een naam en een gezicht. Zaterdagochtend dus naar de herdenking op de Ginkelse heide waar ik helaas het terrein voor de genodigden niet op mocht. Toen maar postgevat bij de uitgang in de hoop dat hij er zou zijn. Mijn wachten werd uiteindelijk beloond toen dhr. Jenkins met vrouw en dochter als een van de laatsten het terrein verlieten.

Het was voor dhr Jenkins een volslagen verrassing om na 60 jaar geconfronteerd te worden met een man die hem een muntbiljet toonde dat hij 60 jaar geleden met naam en adres had achtergelaten bij de ouders van deze man. Omdat mijn kennis van de Engelse taal onvoldoende was om een gesprek te voeren met de familie Jenkins, heb ik de hulp

ingeroepen van de toevallig aanwezige heer Wegen die als tolk optrad. Na wederzijdse uitwisseling van gegevens zoals adressen en het maken van foto's van deze heel bijzondere ontmoeting, moest er afscheid worden genomen van de familie Jenkins omdat zij met de gereedstaande bussen moesten vertrekken.

Helaas zijn wij er nog niet achter gekomen wat de reden van zijn bezoek aan mijn ouderlijk huis was. Aannemelijk is dat het te maken had met de geslaagde Pegasus I tocht, want wij woonden toentertijd in de Graafhoek en de route van de Pegasus I liep over de Kerkweg, dat is 200 meter van ons huis.

Bijzonder is dat mijn tolk Rick Wegen thans in dezelfde twee-onder-één-kapwoning in de Nachtegaallaan woont op nr. 24, waar dhr. Jenkins op nr 26 enkele weken werd verpleegd.

Dhr. Jenkins is met Pegasus I ontsnapt en kwam bij zijn terugkeer in Engeland in een hospitaal. Daar is hij 11 weken later op 27 januari 1945 met de verpleegster (zijn huidige vrouw) in het huwelijk getreden.

Dhr. Jenkins vertelde nog nooit op de TV te zijn geweest tot de uitzending van 17 september j.l. en in drie dagen tijd tweemaal, want ook was hij even in beeld bij de Airborneherdenking in Oosterbeek op 19 september.

In de uitgave "Blik Omhoog" van de auteur Cor Janse waarin hij verslag doet van de gebeurtenissen van Wolfheze en de Zuid-Veluwe in oorlogstijd komen de belevenissen van dhr Jenkins uitgebreid in beeld.

Deze uitgave is helaas niet in de bibliotheek van Ede aanwezig, maar ligt wel ter inzage in het Gemeentearchief.

Valse papieren

Fragment uit een interview met mevr. Rie Dijksterhuis- De Nooy.

Ik (Rie) had een Ausweis van de Ortskommandant ("geregeld" door verzetsman Job Herikhuizen, die door de politie als verbindingsman bij de bezetter was "gedetacheerd") die ik voor mijn werk als koerierster geregeld misbruikte en kon op één of andere manier meefietsen met een lid van de organisatie TODT, want ik wilde graag vader op zijn verjaardag op 10-1-45, in Wageningen opzoeken met wat cadeautjes.

De TODT man bleek een grote dikke kerel te zijn, en achteraf denk je: "Wat heb ik als jong meisje (19) een

NEDERLANDSCHE ROODE KRUIS
AFDEELING EDE (G.)

EDE. 194

No. 135

BIJZAKEN

Naam: M. de Nooy

Woning: Ede

In dienst van: 21 Januari 1945

Handwritten signatures and stamps are visible at the bottom of the document.

groot risico gelopen”. Ik had een Rode Kruisband om de arm en in die hoedanigheid had ik dan “het recht” om in het geëvacueerde gebied te komen. In Bennekom bij het Johanniterziekenhuis stond een wachtpost, die ons controleerde, want ook Bennekom was geëvacueerd. De TODT man snauwde wat in het Duits en ik zei, in mijn beste Duits “Die Sonne ist schon warm” terwijl er geen zon te bekennen was. Kennelijk was de schildwacht zo verbouwereerd dat hij ons gewoon doorliet. Onvoorstelbaar eigenlijk.

Ik heb de hele tocht, zowel heen als terug, ervaren als onder een Beschermengel.

Bij het begin van Wageningen liet ik mijn gezelschap gaan en zocht naar de Plantenziektenkundige Dienst. Deze zat vooraan in Wageningen, maar ik ben er kennelijk voorbijgefietst. Ik ben door het lugubere, uitgestorven, zwaar beschadigde Wageningen gefietst en bijna overal waren de ramen kapot.

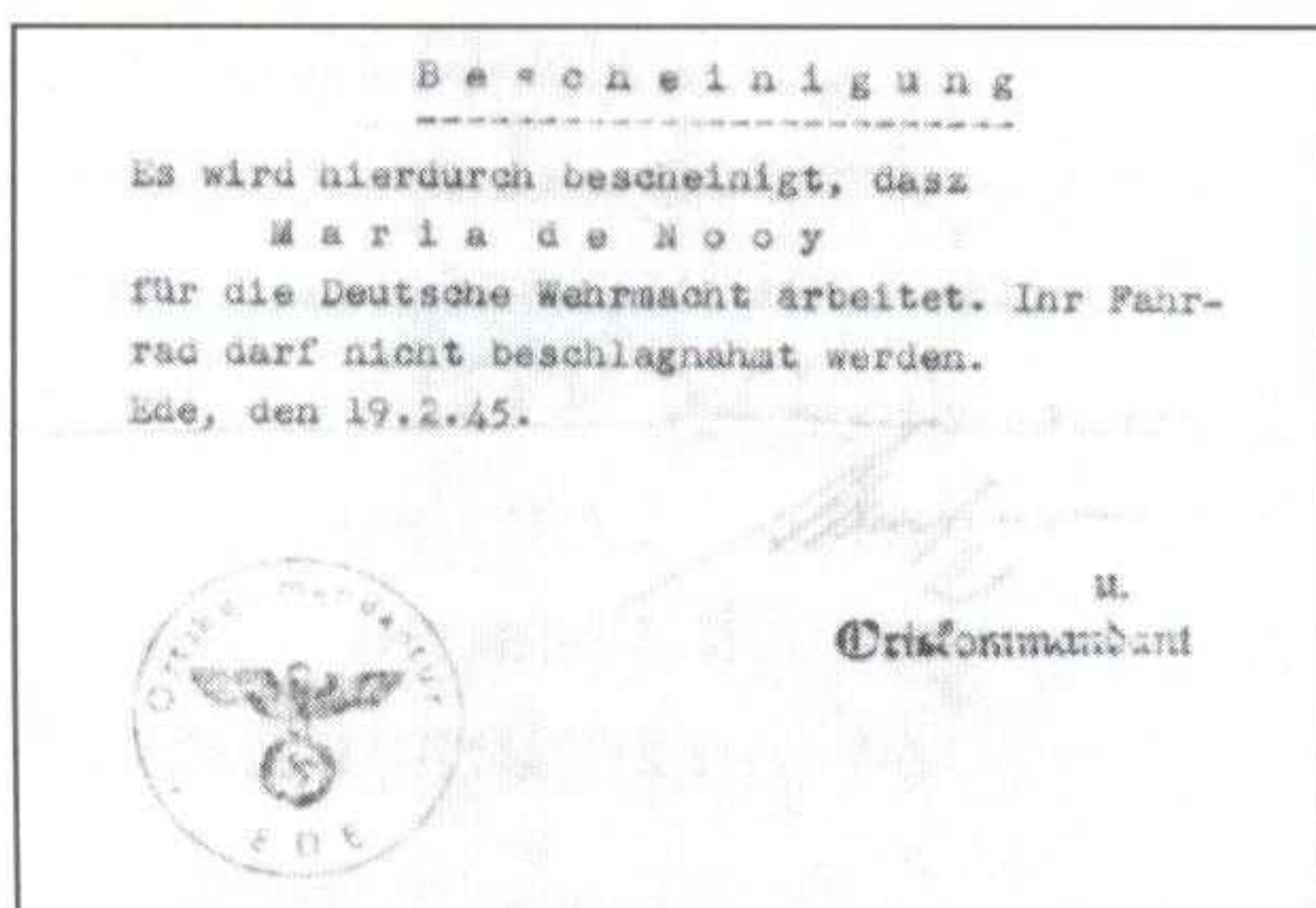
Toen zag ik een bordje “Arzt” en dacht: daar maar eens vragen. Bij een mooi herenhuis dat was gevorderd, zat de dokter. Een Duitse dokter, maar bij de ingang zaten een paar Edese mensen en één ervan was dhr. Bolraap, nota bene mijn overbuurman in Park Paasberg.

Ik roep quasi opgetogen: hé mijnheer Bolraap, wat ben ik blij dat ik u zie. Ik zoek mijn vader, die vandaag jarig is, enz. Hij antwoordde schichtig: kom maar mee en ik werd naar het bureau van een dikke Duitse dokter gebracht. Ik weer in mijn beste Duits: “Guten Tag Herr Doktor, ich suche meinen Vater, der heute seinen Geburtstag feiert; er befindet sich im Gebäude der Pflanzenkrankenkundigen Dienst”. Dat interesseerde de dokter natuurlijk niets en hij stuurde mij gewoon weg.

Bij de uitgang zaten twee jonge Nederlanders, die mij heel minachtend behandelden.

Dat bleken artsen te zijn, die waren opgepakt. De ene heette Simon Derksema, en de ander Rob Bakker. Ze keken me heel gemeen aan, of ik een moffendel was.....

Toen heeft dhr. Bolraap mij de weg terug gewezen naar het juiste gebouw. Ik kom op een kruispunt en word tegengehouden door een peloton Feldgendarmmerie, vreselijk woest uitziende kerels, met wrede koppen en allen gehelmd en die snauwden: “Was machen Sie hier?” Ik antwoordde heel bedremmeld: “Ich bin dort beim Arzt gewesen” en wees in de richting van het herenhuis. En ik liet beleefd de ontheffing zien maar werd vreselijk uitgescholden en stamelde iets van “Das weiss ich nich so gut” en “Ich suche das Gebäude der Pflanzenkrankenkundigen Dienst” maar ze lieten me door. Uiteindelijk vond ik de juiste plek en meldde me bij een officier die later vaak is genoemd als de verantwoordelijke voor de moorden en de massarazzia in Putten: Neuenhaus of Nienhaus. Voor de zoveelste maal vertelde ik “dass ich meinen Vater suchte, der heute seinen Geburtstag feiert”. De offi-

cier keek op zijn gevangenenlijst en zag inderdaad: J. de Nooy, geb. 10-1-1897. “Ach so, das stimmt. Haben Sie Kuchen?” “Nur eine selbst gebackene kleine Kuche. Haben Sie Schnapps? Nein, nur Fruchtsaft”. Natuurlijk had ik wel Schnapps bij me, met een eierdopje van Tante Costera erbij omdat het niet netjes was om zo maar uit de fles te drinken! En een kussen had ik bij me, een deken, het

laatste nieuws in code opgeschreven dat vader alleen kon begrijpen, en natuurlijk een brief van moeder.

Ik zat zeker een uur te wachten en vroeg: “Wie lange dauert es noch vor Sie zurück kommen”? “Noch eine halbe Stunde”, was het korte antwoord.

Ik dacht, dan moet ik daarna weer in het donker naar huis, en omdat ik vreselijk nodig naar het toilet moest, kan ik dat beter nu eerst maar doen. Ik vroeg beleefd of ik even naar achteren mocht; dat mocht en ik kreeg een Duitse soldaat mee om mij erheen te brengen.

Tot mijn verbazing zag ik een keurig toilet, en de Duitser bleef ervoor wachten. Ik gebruikte uitgebreid de heerlijke zeep en handdoek en hoorde opeens een kwade stem: “Sind sie fertig?” en ik snauwde op dezelfde toon terug “Nein!”.

Na vijf minuten kwam ik naar buiten en dacht, ik ben benieuwd of mijn bagage nog was doorzocht. Maar de fietstas stond er nog keurig zoals ik hem had achtergelaten.

Toen zei Neuenhaus mij: “Sie kommen, sie kommen”. Hij ging mij voor naar buiten en daar zie ik een stel afgepeigerde, kaal geschoren mannetjes aan komen sloffen. Met diepliggende ogen: in een paar dagen tijd waren de gevangenen zó vreselijk verslechterd dat je zeker niet zou zeggen dat dit kerels van begin 40 waren. Het was werkelijk of er een stel oude mannetjes aan kwam strompelen maar ik herkende niemand als mijn vader. Ook keek er niemand op of om tot ik het familiefluitje floot en opeens richtte zich iemand op met een lach op zijn gezicht: daar was vader! En ik vroeg Neuenhaus: “Darf ich gehen”? “Jawohl”, zei die en ik vloog vader om de nek en riep “Gefeliciteerd met je verjaardag!” (En herhaalde dat voor de zekerheid nog eens duidelijk in het Duits). En we stonden allebei te huilen van emotie. Ik ging mee met de mannen naar de zolder, waar voor ieder een krib stond op een houten vloer. En ik gaf hem de deken en het kussen en de Schapps maar na 5 minuten al kwam er weer een bewaker zeggen dat ik moest meekomen. Maar voor vader – én de andere gevangenen – was dit bezoek een geweldige opsteker geweest.

Ik ging weer terug naar heer Neuenhaus en heb hem bedankt dat ik toestemming had gekregen. Hij wenste me “Gute Fahrt” en ik ben weer over de hard bevroren, besneeuwde weg naar huis gefietst. Ik ben toen eerst naar

de tantes De Nooy in de Torenstraat gefietst om te zeggen dat alles gelukt was. Daarna zag ik pas dat de weg spiegelglad was en durfde niet meer naar Park Paasberg te fietsen. Met de fiets aan de hand ben ik toen in het donker over de Paasbergerweg naar huis geglibberd.

Eenmaal thuisgekomen rond 19 uur, dus al in de spertijd, was iedereen, vooral moeder erg opgelucht dat ik weer veilig thuis was. Johan, zei ik, je moet een kusje van papa hebben! En Johan ging rechttop in de kinderstoel staan en riep hardop: "Papa, papa, papa"! En hij begon toen heel hard te huilen.

Een plan voor fietspaden op de heide

door Frans van Oort

Inleiding

Toen destijds de gemeenschappelijke gebruiksrechten van de Edese Buurten werden verdeeld (op grond van de Markenwet van 1886) kwamen er gronden vrij voor ontginning. Deze ontginning hield in dat er op de lagere gronden een omzetting van broekland naar weiland plaats had en op de hoger gelegen gronden een omzetting van zandverstuiving en heide naar bos. Vooral de Heidemaatschappij, die speciaal voor dat laatste doel in 1888 was opgericht, heeft een grote inbreng in de bebossing van de zuid-westelijke Veluwezoom gehad.

Het gevolg was dat de recreatieve waarde van dit gebied sterk toenam. Omstreeks de eeuwwisseling ontstond rond Ede een groot aantal herstellings-, vakantie- en conferentieoord. Veelal volgden deze instellingen de grootgrondbezitters op, die hun hier gelegen buitenplaatsen verlieten.

Opkomst van het vreemdelingenverkeer

In het zuidelijk deel van de Veluwe moet het vreemdelingenverkeer aan het eind van de 19e eeuw al van enig belang zijn geweest, wat blijkt uit de oprichting van verscheidene VVV's in dit gebied. In Wageningen werd de VVV in 1891 opgericht, in Bennekom in 1895, in Ede in 1897 en in Lunteren in 1906.

Voor Wageningen was van groot belang de oprichting van de gemeentelijke Landbouwschool in 1873, die in 1876 werd omgezet in de Rijkslandbouwschool. In 1877 werd hier het eerste Nederlandse Landbouwproefstation opgericht met afsplitsingen naar zelfstandige instituten.

In 1896 werd daaraan nog de Rijks Hogere Land- en Bosbouwschool toegevoegd. Er kwamen zo belangrijke contacten tussen Wageningen en de rest van Nederland tot stand, die zeker aanleiding zijn geweest voor de opkomst van het vreemdelingenverkeer en het ontstaan van een VVV in 1891.

Bennekom, dat al vanaf het midden van de 19e eeuw veel kapitaalkrachtige

renteniers had aangetrokken, onderging zeker de invloed van het vier kilometer zuidelijker liggende Wageningen. In 1895 werd er de VVV opgericht. Kort daarna, namelijk in 1897, kwam de VVV in Ede. Ook hier hadden zich reeds eerder vreemdelingen gevestigd, al kwamen die vooral om gezondheidsredenen (lijders aan reumatiek). De contacten die dit dorp met het westen van het land onderhield werden nog vergroot toen er in 1905 een garnizoen in Ede werd gelegerd.

En Lunteren ten slotte, waar na 1890 een belangrijke uitbreiding aan bossen had plaatsgevonden, kreeg zijn contacten met de rest van Nederland vooral na 1900, toen het herstellingsoord voor onderwijzers aldaar werd gesticht. Ook de verbeterde verkeersverbinding, de aanleg van de spoorlijn Ede-Nijkerk zou ten gunste van het vreemdelingenverkeer hebben gewerkt. Hier kwam de V.V.V. in 1906.

De VVV's bundelen hun krachten

We maken nu een flinke sprong in de tijd en komen terecht in 1930. Ede maakte toen een slechte tijd door. Dit was vooral het gevolg van het grote aantal werklozen dat was ontstaan door de talrijke ontslagen bij o.a. de kunstzijdefabriek ENKA. Deze werkloosheid was voor het gemeentebestuur aanleiding om arbeidsintensieve objecten in werkverschaffing te laten uitvoeren.

Om de inkomsten uit het vreemdelingenverkeer te vergroten zocht men werkverschaffingsobjecten die, na te zijn uitgevoerd, Ede voor toeristen aantrekkelijker zouden kunnen maken. Zo werd in Otterlo een vijver gegraven om het natuurschoon te verrijken (1934, de Zanding) en kwam in Ede de "openluchtvergaderplaats" (later Openluchttheater genoemd) in 1935 gereed.

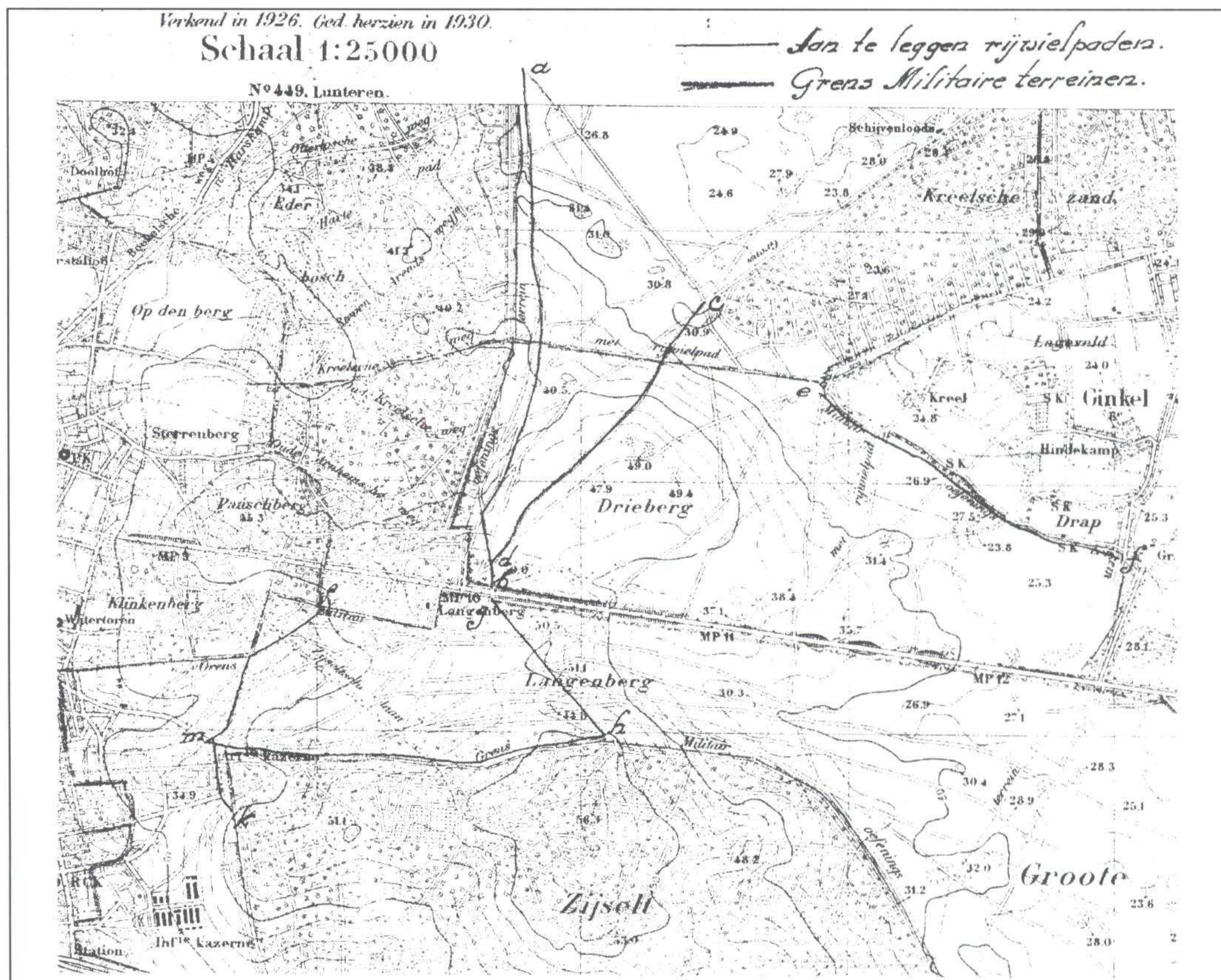
In die tijd hadden de VVV's van Wageningen, Bennekom, Ede en Lunteren zich verenigd in de vereniging voor streekbelangen "De Geldersche Valleirand". Deze vereniging was vrij actief en zette voor het gebied van Lunteren tot en met Wageningen een fietspadenplan op papier, met de bedoeling om dit project na instemming en goedkeuring in werkverschaffing te laten uitvoeren. Het mes sneed zo aan twee kanten: meer werkgelegenheid en grotere aantrekkingskracht voor vakantiegangers.

Dit plan gaf, voor zover de ondergrond van de wegen en paden toebehoorde aan de gemeente weinig problemen. Maar er waren ook fietspaden gepland die over particuliere terreinen en zgn. Rijksgronden (militaire terreinen) zouden lopen. Over de aanleg daarvan moest onderhandeld worden met de particuliere eigenaren en met het Rijk.

Begonnen werd met de onderhandelingen met het Rijk. Deze werden namens De Geldersche Valleirand gevoerd door de heer G.J. Smits, directeur van de Geldersche Credietvereniging te Ede (voorzitter) en door de heer H. Heetjans, Luitenant-kolonel en Commandant van het 22e Regi-

ment Infanterie (secretaris-penningmeester).

Misschien had de samenstelling van dit bestuur een gunstige invloed op het verloop van de onderhandelingen met de Rijksoverheid (fietspaden over militair terrein), want de uitkomst viel positief uit.

Deze topografische kaart uit 1930 behoort bij de vergunning die "De Geldersche Valleirand" verkrijgt voor de aanleg van de rijwielpaden op militaire terreinen. De verschillende delen zijn met letters aangegeven. Op de kaart zijn nog diverse oude weggetjes zichtbaar, alsmede een groot aantal bekende namen. Wat opvalt is dat de oostzijde van Ede nog voor het grootste gedeelte uit bos en heide bestaat.

De vergunning

Op 15 oktober 1934 werd de overeenkomst getekend die De Geldersche Valleirand vergunning verleende tot het aanleggen en onderhouden van rijwielpaden op de militaire Rijksgronden (oefenterreinen) bij Ede, zoals dit met letters is aangegeven op de topografische kaart. De jaarlijkse vergoeding voor de vergunning werd vastgesteld op f 2,50.

Natuurlijk werden er voorwaarden gesteld. Zo moesten aanleg, gebruik en onderhoud voldoen aan de eisen die waren gesteld door de "Eerstaanwe-

Ingenieur van de Genie” te Arnhem. Daarnaast kwam er een commissie technisch beheer onder leiding van “Staatsboschbeheer”. De houtvester van het Kreelsche bos werd hiermee belast.

Langs de rijwielpaden mochten geen greppels worden gegraven en verder was het verboden de benodigde verhardingsmaterialen uit de militaire Rijksgronden te delven. Schade die eventueel zou ontstaan als gevolg van militaire oefeningen kwam voor rekening van de vergunninghoudster. Tijdens zulke oefeningen kon de Garnizoenscommandant het verkeer over de paden tijdelijk stilleggen.

Verder diende de vergunninghoudster alle maatregelen te nemen om te voorkomen dat aan de aangelegde paden de wettige bestemming van openbare weg of rijwielpad zou kunnen worden gegeven.

Ook de bewegwijzering kwam voor rekening van De Geldersche Valleirand, alles in overeenstemming met de eisen vervat in de wegenwet.

Pogingen tot uitvoering van het plan

Nadat de vereniging De Geldersche Valleirand de gevraagde vergunning had verkregen zocht zij direct contact met B. en W. van de gemeente Ede. Gevraagd werd om de reeds aangevangen aanleg van rijwielpaden, gelegen rond het dorp (dus op gemeentegrond) verder voort te zetten en uit te breiden tot de militaire terreinen op de heide. Zoals gebruikelijk vroegen B. en W. advies aan de Dienst Gemeentewerken, waarbij zij stelden, dat het plan wel kon worden uitgevoerd door zgn. “zieke werklozen”.

Het antwoord van deze Dienst was, wat het plan betreft, taktische: de rijwielpaden zouden wel aangelegd kunnen worden door arbeiders, die bij de “lichte werkverschaffing” waren geplaatst. Na dit antwoord kreeg de Dienst Gemeentewerken opdracht om ter zake in overleg te treden met De Geldersche Valleirand.

Maar al op 14 januari 1935 – drie maanden nadat de vergunning was verleend – bereikte een brief van de Garnizoenscommandant De Geldersche Valleirand. Daarin werd aangekondigd dat op de westelijke helft van de “Drieberg” terreinversterkingen zouden worden aangelegd, met als gevolg dat het ontworpen rijwielpad dwars door deze versterkingen zou komen te liggen. Het plan in kwestie kon dus niet worden uitgevoerd en de vergunning die voor dit deel was verleend zou moeten worden ingetrokken. Er werd verondersteld dat verplaatsing van het fietspad nog wel mogelijk zou zijn.

Het gevolg van dit alles was dat De Geldersche Valleirand geen kant op kon zodat het antwoord luidde: wij maken geen bezwaar tegen het vervallen van voornoemd rijwielpad maar ontvangen gaarne zo spoedig mogelijk bericht over de omlegging, temeer omdat in de werkverschaffingssfeer al maatregelen zijn getroffen.

Bovenstaande correspondentie bereikte ook B. en W. van Ede en de Dienst Gemeentewerken. Laatstgenoemde zag waarschijnlijk niets in dit voorstel

en meldde al op 19 januari 1935 dat de werkzaamheden nu geen aanvang konden nemen. Het advies luidde dan ook dat de brieven voor kennisgeving moesten worden aangenomen en ter zijde gelegd.

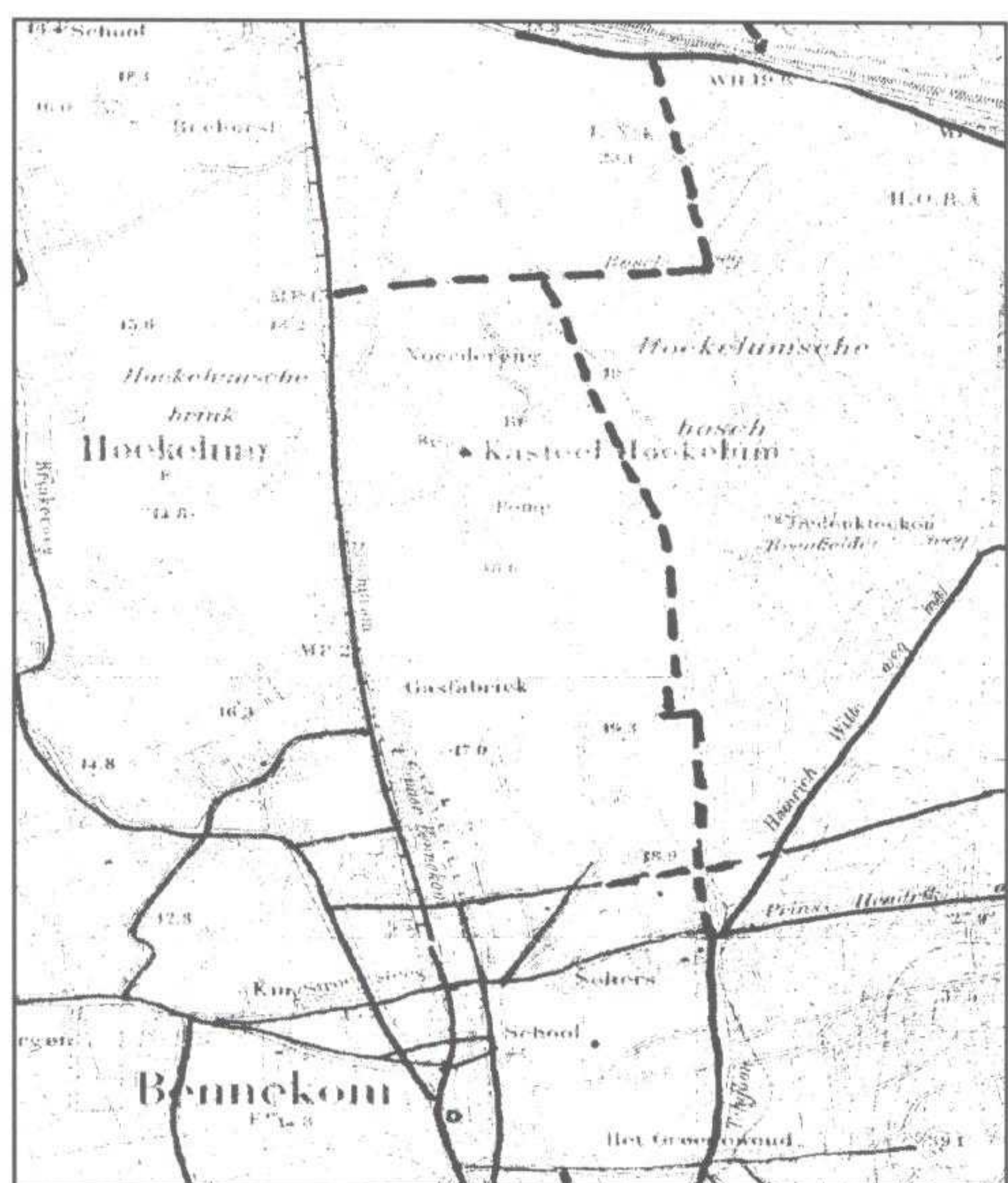
Inmiddels had De Geldersche Valleirand ook weer een brief van de Garnizoenscommandant Ede ontvangen. Deze meldde dat hij blij was met de gedane toezegging, maar dat onderzoek had aangetoond dat het omleggen van het rijwielpad langs de versterkingen niet mogelijk was en er bijna geen alternatieven voorhanden waren. In zijn ogen zou het de voorkeur verdienen om het bewuste deel van het rijwielpad te laten vervallen. Dit voorstel

accepteerde De Geldersche Valleirand volledig.

Op 6 maart 1935 beklagde De Geldersche Valleirand zich bij B. en W. Ede over het feit dat, ondanks de gemaakte afspraken, er nog steeds geen overleg had plaatsgevonden met de Dienst Gemeentewerken. Pas op 7 mei 1935 bracht deze Dienst weer advies uit aan B. en W. Dit kwam erop neer dat men tot nu toe geen tijd had kunnen vrijmaken. Er was overigens ook geen opzichter aanwezig die zich de gehele dag met dit werk kon bezighouden en verder zou het werk nog duurder uitvallen omdat het aantal arbeiders van de lichte werkverschaffing nooit groot kon zijn. Niettemin zou er op De Ginkel op korte termijn een kamp (het "Wijde Veld") voor "jonge werklozen" worden opgezet, voor wie dit project bijzonder geschikt zou zijn. En voor de tweede maal werd het accent gelegd op het ontbreken van de nodige tijd.

Dit verhaal werd onverkort doorgestuurd naar De Geldersche Valleirand (24 mei 1935). Toen viel er een stilte.

En het bleef anderhalf jaar stil. Waarschijnlijk hadden B. en W. van Ede opnieuw bij de Dienst Gemeentewerken geïnformeerd hoe de stand van zaken op dat moment was. Dit antwoord was terug te vinden in het archief. In het kort kwam het erop neer dat er de afgelopen periode geen toezichthouder aanwezig

Deze tekening is een gedeelte uit een groter geheel, waar de nieuw aan te leggen (stippellijn) en de bestaande (doorgetrokken lijnen) fietspaden door "De Geldersche Valleirand" is aangegeven. Rechtsboven is nog juist de spoorbaan Utrecht-Arnhem zichtbaar. Het bovenste gedeelte is een fietspad rond het ENKA-terrein (het horizontale deel is de latere Horalaan). Verder was er het voorstel om achter het kasteel Hoekelum langs een noord-zuidverbinding te creëren, aansluitend op de latere Selterskampweg. Dit fietspad zou over particulier terrein komen te lopen. Dit plan is echter nooit uitgevoerd. Of dit kwam door gebrek aan overeenstemming met de eigenaar of door de aanleg van de A-12 (1941) is niet bekend.

was geweest om deze klus te klaren. Ook de uitvoering door de zgn. "vrijgezellenploeg" was niet doorgegaan. Verder waren er enkele aanvragen gedaan voor de aanleg van fietspaden over particulier terrein, waaromtrent De Geldersche Valleirand nog geen overeenstemming met de desbetreffende eigenaren had bereikt.

Als voorbeeld werd een fietspad genoemd dat achter kasteel Hoekelum langs zou lopen. Ook de aanleg van een fietspad langs de Doesburgerdijk werd onmogelijk geacht, aangezien deze weg veel te smal was. Opnieuw bleek het verstandiger om de uitvoering van de werkzaamheden uit te stellen, omdat nog steeds geen opzichter beschikbaar kon worden gesteld. Niettemin besloten B. en W. om de regering subsidie te vragen voor de aanleg in werkverschaffing van zowel de wegen die op Rijksground als die welke op gemeentegrond waren geprojecteerd. Daarnaast werd aan de Heidemaatschappij opdracht gegeven een begroting op te stellen.

Ook werd afgesproken dat De Geldersche Valleirand zou worden gevraagd een bijdrage te leveren in het onderhoud van de paden. Maar al gauw liet deze vereniging weten dat zij daarvoor onvoldoende geld beschikbaar had maar voornemens was om donateurs te gaan werven zodra enige paden gereed zouden zijn. Als dit zou lukken kon een deel van dat geld aan het onderhoud worden besteed.

Inmiddels (1-3-1937) had Heidemaatschappij een begroting ingediend voor de aanleg van de rijwielpaden ten noorden en ten zuiden van de Oude Rijksweg Ede-Arnhem. Bij het opmaken was men ervan uitgegaan dat meer ervaren vakarbeiders zouden worden ingezet. Het benodigde grind moest uit Hoenderloo komen en de leem kwam van het landgoed "de Valouwe"

Ook het Ministerie van Sociale Zaken kwam met een antwoord. Het achtte geen termen aanwezig voor subsidie omdat het onderhoud

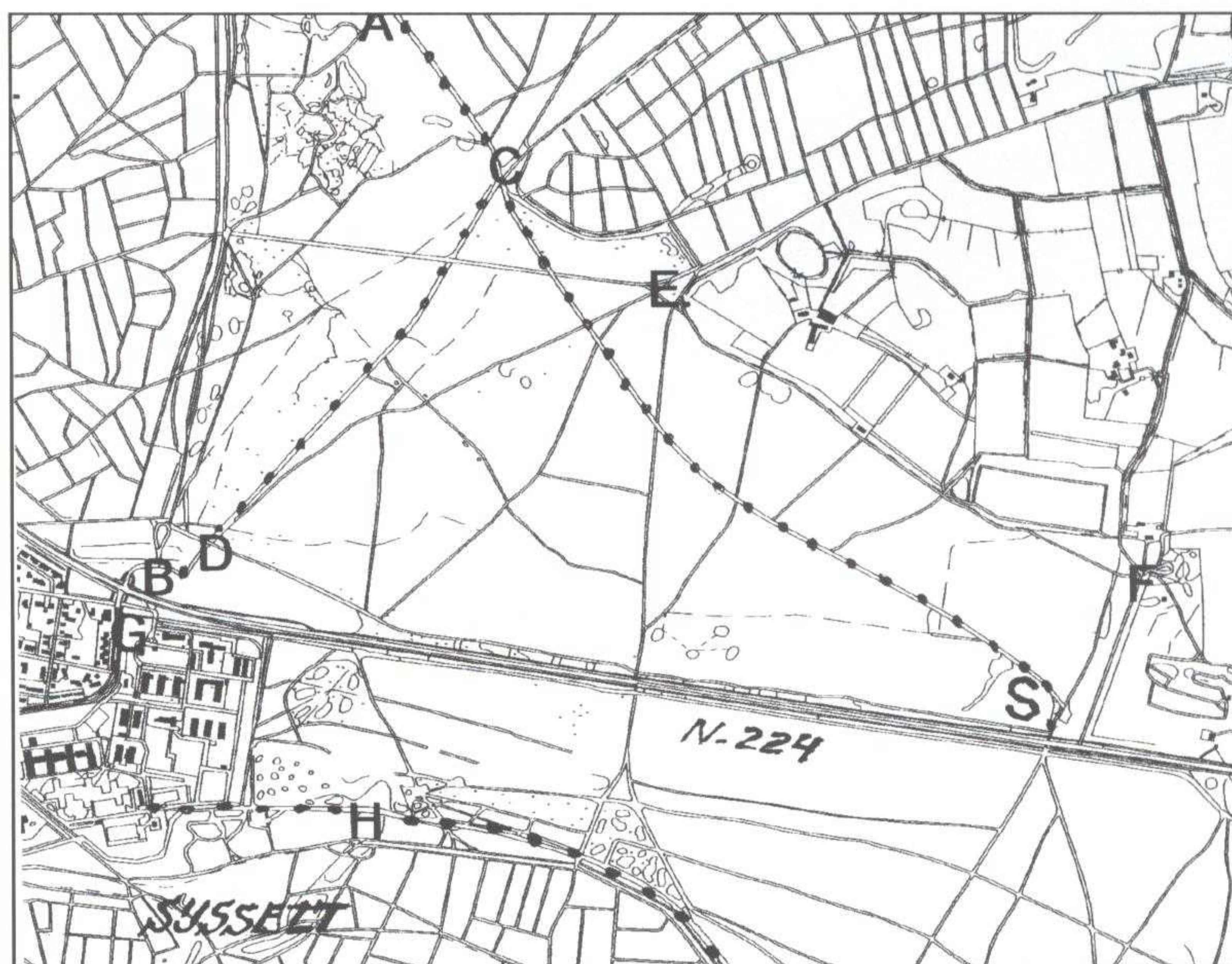
Prachtige foto van een weids uitzicht over de heide: de Kreelseweg met fietspad. Ter oriëntatie vinden we op de snijpunten van de fietspaden de bekende "paddenstoelen".

Opname: A. Ruys, gemeente Ede, mei 1982

van de aan te leggen paden niet was geregeld. B. en W. lieten De Geldersche Valleirand weten dat zij het voornemen hadden om op de begroting 1938 een bedrag van *f* 172,— voor onderhoud op te nemen, maar dat zij van genoemde vereniging wel een flinke bijdrage wilden zien. Vanaf dat moment kwam er een soort koehandel op gang (De Geldersche Vallei kon maar *f* 40,- missen; verwacht werd *f* 100,-; het werd *f* 80,- voor een jaar; B. en W. akkoord met *f* 80,— maar dan wel voor tien jaar, wat dan weer tot de onmogelijkheden behoorde enz.).

In de raadsvergadering van 1 november 1937 werden hierover vragen gesteld. Alle mogelijkheden en zienswijzen werden nog eens op een rijtje gezet. Het voornaamste argument ten gunste van de aanleg was dat de paden zouden bijdragen tot ontlasting van de hoofdverkeerswegen. Daarnaast werd aanleg nodig en nuttig geacht uit een oogpunt van veiligheid; het zou zelfs een verantwoorde maatregel zijn, die best wat geld mocht kosten. Vanuit de Raad werd erop aangedrongen om na zoveel jaren nu eindelijk eens door te zetten en een besluit te nemen.

De Raad, die waarschijnlijk over wat meer informatie van De Geldersche Valleirand beschikte, stelde dat B. en W. konden aannemen dat in ieder geval een jaarlijkse bijdrage van *f* 80,— voor het onderhoud kon worden gegarandeerd. B. en W. van Ede hadden nu geen bezwaar meer en zonder hoofdelijke stemming werd besloten de begroting goed te keuren. Zo snel

mogelijk daarna werd de subsidie aangevraagd om het plan uit te voeren.

Tenslotte een topografische kaart uit 2004. Hierop zijn de letters geplaatst die ook op de kaart uit 1930 voorkomen. Met een stippenlijn wordt aangegeven welke fietspaden later toch zijn uitgevoerd (langs de Kreelseweg lag al een fietspad). Het betreft het fietspad vanaf de Otterloseweg (A) via C naar S (Oude Rijksweg –

N224). Dit is het tracé van de oude Hessenweg. Ook langs het landgoed De Sijselt is in de jaren '90 een nieuw fietspad aangelegd. Dit pad loopt vanaf de Kazernelaan naar het kruispunt Dr. Hartogsweg-Panoramaweg-Bosbeekweg (ongeveer het oude tracé van de Renkumse weg). Maar het blijft natuurlijk jammer dat een particulier initiatief uit de jaren '30 nooit kon worden gerealiseerd..

Realisatie

Verdere gegevens over de realisatie van deze plannen werden niet meer in de archieven aangetroffen. Om welke redenen het overgrote deel van het plan niet werd uitgevoerd, bleef onbekend. Misschien dat de naderende oorlog hier debet aan is geweest omdat de werklozen in de jaren 1939/40 vooral voor de aanleg van verdedigingswerken werden ingezet. En na de oorlog was de wederopbouw natuurlijk geruime tijd belangrijker dan de aanleg van fietspaden op de heide bij Ede.

Bronnen

1. Gemeente Ede, archief (inv.nr. 2345 werkverschaffing)
2. Het vreemdelingenverkeer in de gemeente Ede (NJF Kwa. OI.)

Vol trots kunnen wij u meedelen dat onze staatssecretaris Van der Knaap op 16 april ons museum heeft bezocht, vergezeld van ondermeer twee oud strijders. Het bestuur kon hem "met gepaste eer" ontvangen. Jaap Nijdam was bereid gevonden hem rond te leiden. En dat deed Jaap met veel enthousiasme en gevatheid. ("goede middag excellentie").

Foto en tekst: Jos van Raan/hist.museum

Het Historisch Museum Ede bedankt haar sponsors

Tapascafé & restaurant & vergaderaccomodatie Het Oude Politiebureau	Autorijschool Ouwgie
AAA administratiekantoor	Garagebedrijf Rien Meijer
Kunsthandel Simonis & Buunk	Hypotheek Visie
Optiek de Heus	Ir. E. Lagerweij
Posthuma & Schutte Netwerknotarissen	Juwelier De Goudpoort
Siereveld Makelaardij	Kelderman Bouw
Van der Geer Slagerij en Catering	
Autorijschool Bert Zuidhof	

een winkel
vol (cadeau-)
ideeën voor
binnen en
buiten

Geels

E D E

Grotestraat 111, Ede Tel.:0318 61 92 92
geels@geelsede.nl www.geels-ede.nl

voor een
volledige
impressie
bezoek
onze
internet
site

Fahrenheitstraat 24
Postbus 262
6710 BG Ede
Tel. : (0318) 624 523
Fax: (0318) 625 161

- 24 uurs glasservice
- Onderhoudsschilderwerk
- Nieuwbouw
- Utiliteitsbouw
- Isolatieglas
- Voorzetramen
- Rolluiken
- Zonweringen enz.

Arnhem, Barneveld, Ede, Renkum

Wessels

Modestoffen

wessels modestoffen Boogstraat 4-8, Ede
0318-617215

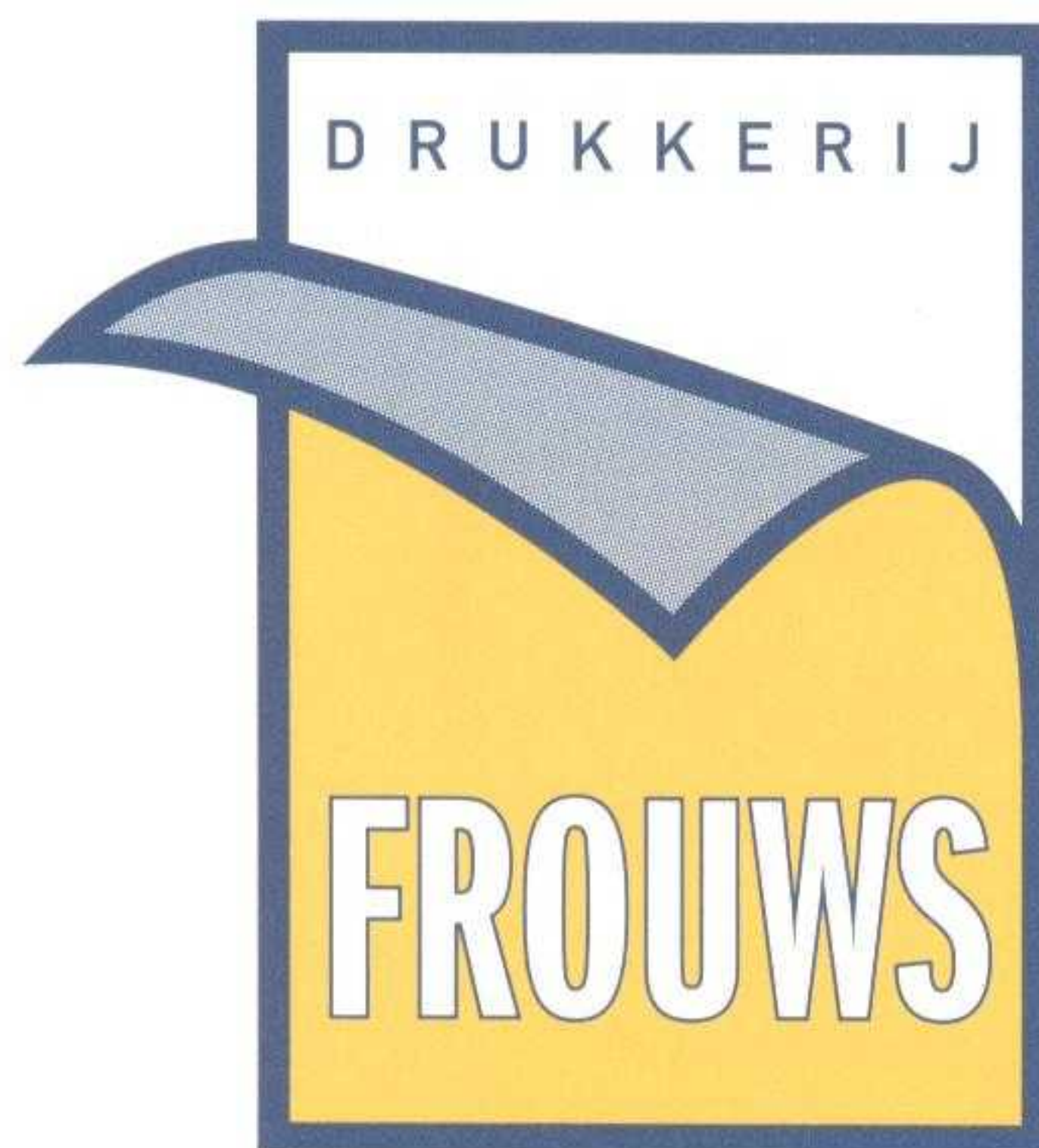
Op het gebied van internationale modestoffen is
Wessels een begrip in de regio's Arnhem, Barneveld,
Ede, Renkum en omgeving.

- modestoffen gevarieerd van:
- trendy tot klassiek
 - lycra tot bruidsstoffen
 - ieder seizoen aanbiedingen
 - deskundig advies.

Kortom een veelzijdig assortiment

Periodieken, handelsdrukwerk,
brochures en folders

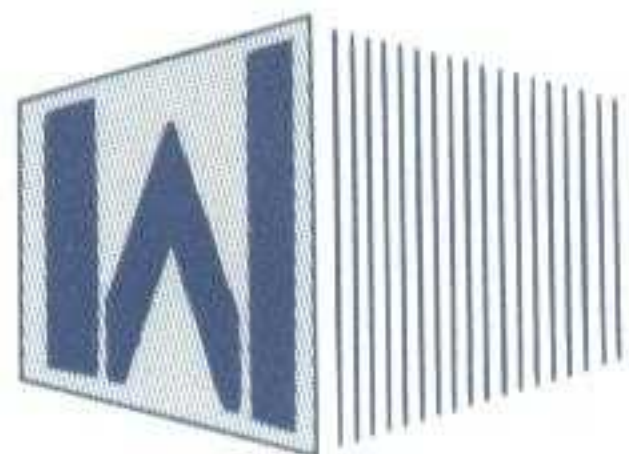
met vakmanschap vervaardigd bij:

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

AANNEMERSBEDRIJF

WILLEMSSEN & ELBERTSEN EDE

**NIEUWBOUW
VERBOUW EN ONDERHOUD**

Dwarsweg 10 - 6716 BJ Ede - Tel. (0318) 63 72 50 - Fax (0318) 63 97 62

HISTORISCHE LINGERIE COLLECTIE

zoekt

ANTIEKE VORMGEVENDE ONDERKLEDING

korsetten, crinolines, tournures,
valse boezems, stijve onderrokken e.d.

organiseert

LEZINGEN, WORKSHOPS e.d.

0318-655019 (buiten kantooruren)

